

ЛІНГВО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ ДЖОЗЕФА КОНРАДА (ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО)

Обґрунтовано та реалізовано методику лінгво-географічного аналізу творів художньої літератури (на прикладі літературної спадщини англійського письменника Джозефа Конрада).

There is substantiated and realised the procedure of the linguistic-geographical analysis of works of literature (on an example of a literary heritage of the English writer Josef Conrad) is realized.

Стан питання. Напередодні ювілею (150 років від дня народження) великого польсько-українського англійця і російського підданого Юзефа Коженівського – Джозефа Конрада (Джозеф Конрад (Юзеф Теодор Конрад Коженівський) народився у Бердичеві в 1857 р. Навчався у Кракові та Львові. У 1874 р. приїхав до Марселю, плавав юнгою на французьких суднах. Із 1880 р. – матрос, пізніше – капітан англійського торговельного флоту. У 1884 р. змінив російське підданство і став підданим Великої Британії) було проведено анкетування серед студентів ряду вищих навчальних закладів Києва (КНУ ім. Тараса Шевченка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський славистичний університет). В анкеті стояло одне запитання: "Що мені відомо про Джозефа Конрада?". Із кількох сотень відповідей найбільш популярними були наступні: "Політичний діяч" (можливо, це асоціації щодо відомого німецького політика Конрада Аденауера?); "Це відома людина, але мені вона не відома"; "Поки що нічого", "Нічого, шкода", "Перший раз чую"; "Був відомим географом" (мабуть, це, щоб догодити викладачеві); "Менеджер", "Видатний економіст", "Видатний чоловік"; "Нічогосінько, але прізвище знайоме"; "Щось знайоме, але не пам'ятаю"; "Чула, але не пам'ятаю"; "Чула, з ним пов'язана якась легенда чи історія"; "Засновник готельних ланцюгів" (натяк на одного з батьків світової готельної індустрії Конрада Ріца). Можливо, якась частка 1% студентів могла б дати більш результативні відповіді, але їх в той час на парах не було. Певне пояснення такої реакції національної студентської молоді полягає у відсутності, навіть згадки про письменника у матеріалах солідних довідників визначних місць України, виданих як в СРСР

[14], так і в незалежній Україні [15], не знайшлося йому місця і в блискучих географічних [9] та історико-краєзнавчих [12] виданнях останніх років. А це, в свою чергу, ймовірно, пов'язане з русофобією Конрада, що відчувається в деяких його творах. Мученицькі страждання письменника вихлюпувалися на сторінки роману "Очіма Заходу", де відчувається сильна любов до Англії і ненависть до Росії. У 1911 р., працюючи над цим романом, Джозеф Конрад страждав від великого душевного надлому, адже у творі він торкався коренів власного роду. Відомо, що у 1861 р. батько письменника Аполлон Коженівський був заарештований як активний член польського підпілля і разом із сім'єю висланий до Пермї, а пізніше – до Вологди. У 1864 р., коли майбутньому письменнику було 7 років, у Чернігові померла його мати Євеліна Бобровська, а 1869 р. у Кракові помер батько Конрада. Разом із цим, творчості Д. Конрада в Україні та слов'янському світі присвячений ряд публікацій [7, 13, 17, 18]. І в Україні (Україні письменник присвятив книгу "Із спогадів" (1912), оповідання "Князь Роман" (1925), незавершену повість "Дві сестри" (1928)), і в Росії твори письменника видавалися помітними тиражами [1–6]. Згадується ця постать і в українській ресурсно-рекреаційній літературі [8]. При написанні статті було використано вищезгадані українськомовні та російськомовні твори Конрада, енциклопедичні [15], монографічні [17] та електронні [19–24] джерела, публікації у періодиці [7, 13, 18].

Мета роботи – провести лінгво-географічний аналіз (рис. 1) творів Д. Конрада, що може розглядатись як чинник стимулювання інтересу студентської молоді до творчості письменника.

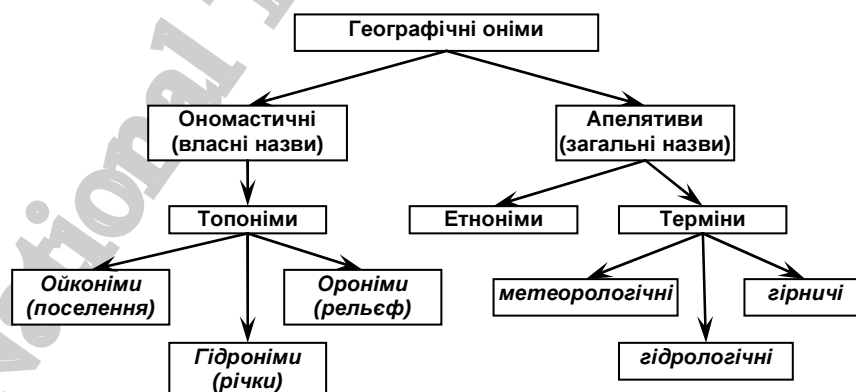

Рис. 1. Структура та ієрархія географічної термінології

Методика дослідження та виклад основного матеріалу. Для лінгво-географічного аналізу було відібрано ряд творів письменника: "Визволення", "Олмейрова примха" (роман має антиколоніальну, антирасистську спрямованість), "Кінець неволі", "Фальк", "Дуель", "Тайфун", "Завтра", "Тіньова смуга" (перший роман – "Олмейрова примха", який отримав схвальні відгуки Дж. Голсуорсі, вийшов друком 1895 р. Після його пуб-

лікування Конрад оселився в Кенті (Англія, Велика Британія) та повністю віддався літературній діяльності. Основні твори: романи "Негр із "Нарциса", "Лорд Джим", "Серце темряви", "Норстром", "Таємний агент", "Очіма Заходу", повісті "Юність" та "Фрейя семи островів", оповідання "Чорний штурман", "Кінець неволі", спогади "Дзеркало морів").

У визначених для лінгво-географічного аналізу творах відмічались географічні назви, об'єкти й явища природного походження, що блокувались, заносились у

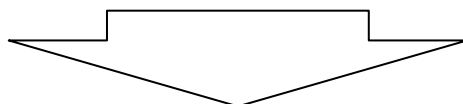
спеціальні бланки-алгоритми (рис. 2), підраховувались і подавались у вигляді діаграм.

1. Аналіз твору

Назва твору _____

Таблиця 1

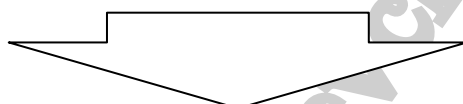
Сторінка	Географічний термін (явище, процес, поняття)	Географічні назви	Примітки
Разом			

2. Перенесення із таблиці 1 даних до узагальнюючої таблиці 2

Таблиця 2

Назва твору	загальна	Кількість і структура географічних термінів і назв у тому числі								Примітки
		географічні назви	геологія	рельєф	клімат, погода, атмосферні явища	води	ґрунтово-рослинний покрив	тваринний світ	інші	
Разом										

3. Побудова секторних діаграм на основі загального аналізу творів Конрада на їх географічність.

4. Аналіз даних граф "клімат, погода, атмосферні явища", "води" таблиці 2 в таблиці 3

Таблиця 3

Назва твору	загальна	Кількість і структура гідрологічних термінів і назв у тому числі					Примітки
		океанічних	морських	річкових	озерних	інших	
Разом							

Рис. 2. Алгоритм аналізу творів Д. Конрада

Зрозуміло, що ніякий лінгво-географічний аналіз не може передати або замінити сприйняття та розуміння художніх якостей твору, але як важіль або технологія такого розуміння цілком логічний. Вимоги до публікації не дають можливості дати хоча б загальну характеристику творів, висвітлити сюжет і головну ідею кожного з них, – це стосується і аналізу діаграм (рис. 3), які дають наочне уявлення про насиченість творів письменника географічною термінологією, її структуру і домінуючі дефініції (такими є в першу чергу гідрологічні та клімато-метеорологічні дефініції). Це природно, адже "... море стало для мене священним ..." – говорить Д. Конрад [2, с. 670]. Аналогічно у В. Обручева в його художніх творах однією із домінант є геологічна та геоморфологічна термінологія.

Принципова теоретична модель процесу дослідження має такий вигляд (рис. 4), де "партнери" – викладач і група студентів, "організація простору" – технічні засоби, джерела інформації, знаряддя праці, "стимули та строки" – ювілей Д. Конрада; нормальний "фізичний та психічний стан" та висока "мотивація" учасників дослідження є важливими чинниками реалізації мети.

Але, мабуть, найголовнішим для географів є нарис Д. Конрада "Географія і деякі дослідники" – своєрідний гімн географії, географічним відкриттям, географічним картам і героям-географам.

Наведемо лише деякі фрагменти з цієї роботи:

- "Можна з упевненістю сказати, що для більшої частини людства перевага географії над геометрією полягає в особливій привабливості географічних карт".

- "Земля – це сцена, і нехай точне знання її конфігурації полегшує нам навіть збагнення змісту самої п'єси, – однаково, головним для нас була й залишається драма людських зусиль, з її пануючою над усім пристрастю, втіленою в дії, що спрямовано, може сліпо, до успіху або поразки ..., які не можна відрізнити одне від одного".

- "Географія, єдина із всіх наук, виникла з дії й, більш того, – відважної дії, що так захоплює людей домашнього способу життя, схильних мріяти про суворі й несподівані випробування, як мріють в'язні за своїми ґратами про всі небезпеки й перипетії волі, настільки дорогої серцю людини".

- "Карти майоріли зображеннями дивних, пишних видовищ, незвичайних дерев, невідомих тварин,

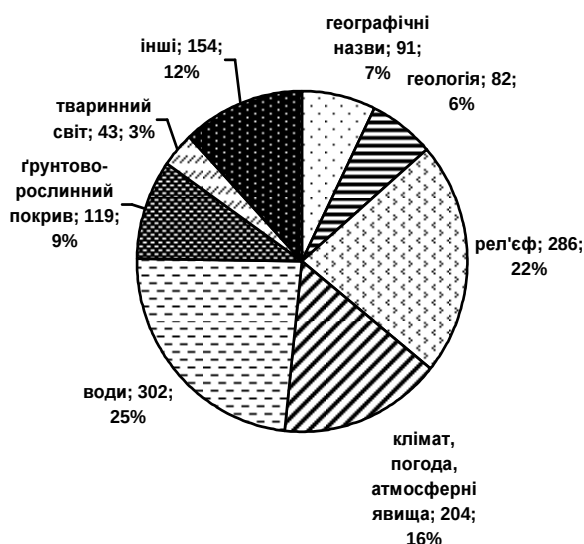
намальованих з різною точністю на теоретично "відкритих" континентах".

• "... море стало для мене священним завдяки книгам про подорожі й відкриття, що заселило його незабутніми тінями майстрів тієї справи, до якої в дуже скромній мірі призначено було стати причетним і мені; людей, великих у своїх зусиллях й у перемогах, що важко діставалися – людей, які відправлялися в путь,

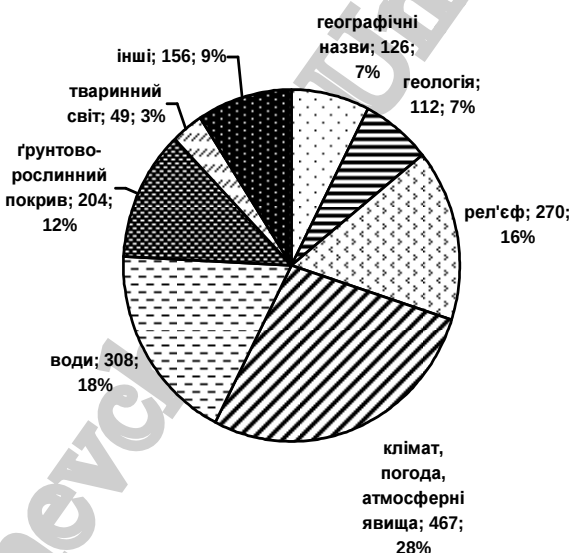
керуючись різними прагненнями й мотивами, – схвальними або грішними, але незмінно несучи у своїх серцях іскорку священного вогню".

Мабуть, у цих словах – життєвий подвиг письменника, його відношення до простору і часу, повага до Землі і, в першу чергу, до тих, хто її відкривав, хто на ній жив, живе і житиме.

Повість "Визволення"

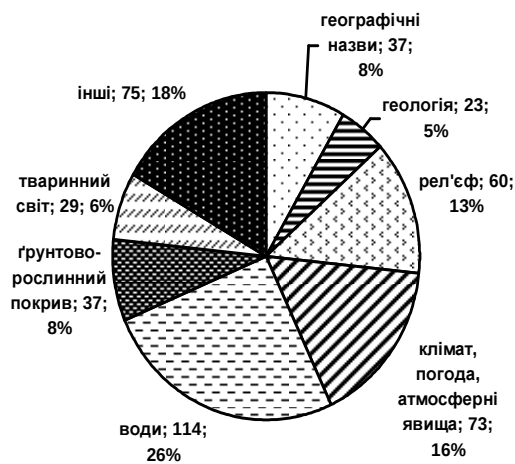
Роман "Олмейрова примха"

Повість "Кінець неволі"

Повість "Фальк"

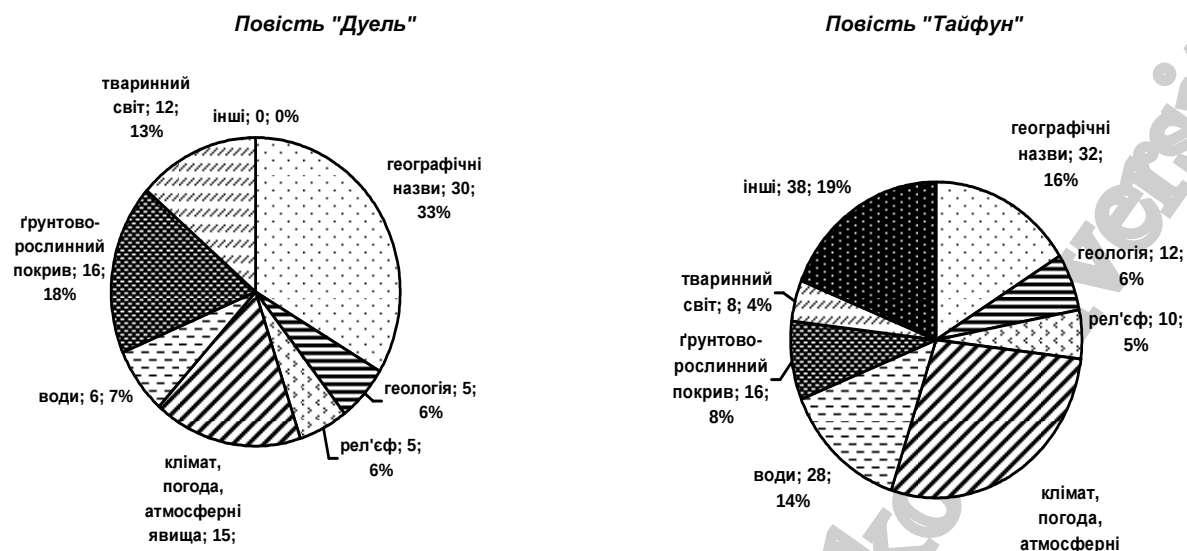

Рис. 3. Діаграми кількості та структури географічних термінів і назв у творах Д.Конрада (початок)

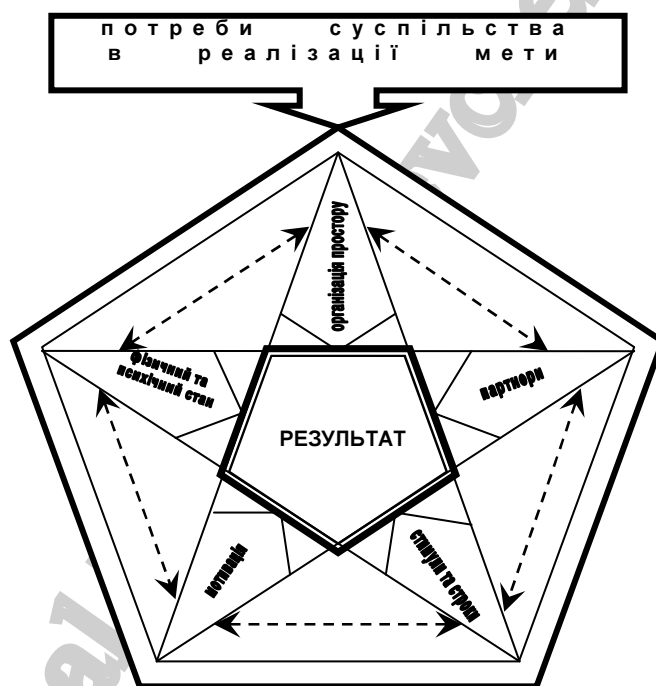

Рис. 4. "Знак успіху" ("Зірка результату") (структурно-логічна модель ефективної творчої роботи)

Рис. 5. Пам'ятник Джозефу Конраду на узбережжі Балтійського моря у м. Гдиня (Польща)

Рис. 6. Президент Українського географічного товариства, д-р геогр. наук, професор, член-кор. АПН України П. Шищенко та декан географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р екон. наук, професор, член-кор. АПН України Я. Олійник на відкритті меморіальної дошки на честь 150-річчя із дня народження Д. Конрада у с. Терехове Бердичівського району Житомирської області 27 вересня 2007 р. Напис на дошці: "В цьому будинку народився відомий англійський письменник Джозеф Конрад (Теодор Юзеф Конрад Коженівський) 03.12.1857 – 03.08.1924"

Висновки і перспективи подальших розвідок.

1. Аналіз діаграм показав, що домінуючими у творах Конрада є гідрологічні, океанографічні, клімато-метеорологічні дефініції. Разом із тим твори письменника містять широкий спектр інших термінів і понять природного походження – геологічних, ґрунтово-рослинних, фауністичних (іхтіологічних).

2. Постать уродженця України Конрада – чи не найвагоміший приклад гомогенних біосоціальних ресурсів для Великої Британії, як і постаті уродженців Великої Британії Уїнстона Черчилля та Флоренс Найтінгейл – для України. Гомогенні біосоціальні рекреаційно-туристські ресурси – специфічна складова рекреаційно-туристських ресурсів, місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей, які народились на території однієї держави (у даному випадку – України), а проявили себе на території іншої (в даному випадку – Великої Британії); загалом гомогенні рекреаційно-туристські ресурси – ресурси "подвійного громадянства", ресурси-біпатриди.

3. Ювілей Конрада виступає своєрідним стимулом посилення інтересу як широкої української громадськості, так і вузівської молоді до англійської літератури в цілому та пригодницької, психолого-географічної літератури (твори Конрада) зокрема. Особлива увага має приділятися постатям, пов'язаним з Україною.

4. Подальшої підтримки та розвитку потребують акції як по вшануванню діяльності видатних українців за кордоном засобами монументального мистецтва (відкриття пам'ятників, стел, меморіальних дошок) (рис. 5, 6) і літератури (перспективні або реальні видання "Українці Великої Британії", "Українці в Тунісі" [10]), організація музейних експозицій тощо, так і заходи, які віддзеркалюють діяльність видатних іноземців в Україні (наприклад, серія публікацій і монографія з проблематики "Німці в Україні" [11] та ін.).

5. Поширювати досвід впровадження в навчальний процес географічних і природничих факультетів ВНЗ України (індивідуальні завдання, самостійна позааудиторна робота) творів класиків української та зарубіжної художньої літератури, яким притаманні висока мистецька цінність, духовно-психологічна привабливість, географічність (насиченість географічними образами та категоріями, географія та розмаїття подій) (В. Григорович-Барський, Леся Українка, І. Нечуй-Левицький, О. Гончар, П. Загребельний, М. Гумільов, Д. Конрад, Р.Л. Стівенсон, Стендаль (А.М. Бейль), Е. Хемінгуей, Марк Твен (С. Клеменс), Майн Рид, Жуль Верн, О. Дюма-ст., Д.Г. Байрон).

6. Подальшого розвитку і вдосконалення потребують методика та технологія лінгво-географічного аналізу творів художньої літератури – потенційних джерел додаткової інформації при набутті вищої географічної освіти.

1. Джозеф Конрад. Избранное. – Т. 1. – М., 1959. 2. Джозеф Конрад. Избранное. – Т. 2. – М., 1959. 3. Джозеф Конрад. Визволення. Твори. – Том перший. – К., 1929. 4. Джозеф Конрад. Олмейрова примха. Твори. – Том другий. – К., 1929. 5. Джозеф Конрад. Кінець неволі. – К., 1927. 6. Конрад Дж. Лорд Джім: Роман. – К., 1985. 7. Аринин В. По следам Джозефа Конрада // Литературная Россия. – 15 октября 1976. 8. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К., 2001. 9. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. / Відп. ред. О.М.Маринич. – Т.1. – К., 1989. 10. Гладілович А. Українці в Тунісі. – Дрогобич, 2005. 11. Євтух В., Чирков Б.В. Німці в Україні (1920–1990-ті роки). – К., 1994. 12. Івченко А.С. Вся Україна: Путівник. – К., 2006. 13. Костиця М. Співець морської романтики // Радянська Житомирщина. – 23 липня 1978. 14. Украина туристическая: Фотопутеводитель / Сост. С.С.Павловский. – К., 1986. 15. Україна: путівник. / Упоряд.: Зінкевич О., Гула В. – К., 1995. 16. Украинский Советский Энциклопедический Словарь: В 3-х т. / Под ред. А.В.Кудрицкого. – Т. 2. – К., 1988. – С. 121. 17. Урнов Д.М. Джозеф Конрад. – М., 1977. 18. Урнов Д. Вахта Джозефа Конрада // Вокруг света. – 1972. – № 2. – С. 45–50. 19. www.krugosvet.ru 20. www.peoples.ru 21. www.ivorld-art.ru 22. www.neo.magazine.ru 23. www.hot.ee/josephconrad 24. serg-klumenko.narod.ru

Надійшла до редколегії 03.09.2007